

ELMÉLET–MÓDSZERTAN

PÓLA PÉTER

A gazdasági kamarák lehetőségei a területi versenyképesség erősítésében *

A tanulmány középpontjában a gazdaságszervezés köztes szférájába tartozó egyik meghatározó intézményrendszernek, a gazdasági kamaráknak a vizsgálata áll. A regionális versenyképesség, a helyi gazdaságfejlesztés a regionális gazdaságtan központi kérdései közé tartoznak. Ennek ellenére a regionális gazdaságtani kutatások alig érintik a gazdasági kamarákkal kapcsolatos kérdéseket. Márpedig több okból is indokolt az intézményrendszer vizsgálata: egyrészt azért, mert a kamarák szerveződésük logikája miatt elméletileg, de különösen a nyugat-európai példák alapján gyakorlatilag is meghatározó szerepet képesek játszani a területi versenyképesség erősítésében; másrészt azért, hogy lássuk, milyen eszközökkel és milyen hatékonysággal érvényesítették és érvényesítik a kamarák az államtól kapott jogait, megfelelően működnek-e, adottak-e egyáltalán az eredményes működés feltételei. Nem utolsó sorban pedig azért, hogy választ kapjunk a kérdésre: milyen feltételek mellett lehetnek a magyar gazdasági kamarák a gazdaságfejlesztés valóban hatékony, nyugat-európai társszervezeteikhez hasonlóan elismert szereplői.

A kamarai intézményrendszer

A gazdaságszervezés a piacgazdaságban alapvetően három szintet foglal magában (Farkas 2000):

- állami szféra: állami, kormányzati szervezetek (meghatározott törvényhozó, végrehajtó és ellenőrző tevékenységekkel),
- mikroszféra: a vállalkozói-üzleti világ egésze,
- köztes szféra: az előző kettő között, a gazdaságszervezési „szendvics” közepén elhelyezkedő szféra a maga sajátos intézményeivel, szervezeteivel és tevékenységével.

A *gazdasági kamarákat* e köztes szféra szereplői közé lehet sorolni más gazdasági érdekképviselésekkel és szakmai szervezetekkel, gazdaságfejlesztéssel foglalkozó szervezetekkel. E szféra szereplői, bekapcsolódva a gazdaságszervezés, az öngazgatás folyamataiba, mindkét szféra kiszolgálásában részt vesznek (Farkas 1997). A piacgazdaság megfelelő működéséhez elengedhetetlen, hogy létezzenek és hatékonyan működjenek a köztes szféra intézményei.

A társadalomba beágyazott intézmények szerepétől nem független a vállalatok működése sem. A siker egyik feltétele, hogy a vállalat ismerje és alkalmazza azokat a kapcsolatokat, amelyek saját környezetében fellelhetők (Andrási 1997).

* A tanulmány 3. díjat nyert folyóiratunk 2006. évi Kovács Tibor-pályázatán.

A piacgazdaságokban alapvetően kétféle kamarai irányzat létezik. Az egyik a *magánjogi kamara*, amit gyakran neveznek angolszász vagy plurális modellnek is. Tipikus példái a brit kamarák. Ezek az egyesülési törvény hatálya alá tartoznak, szabadon állapíthatják meg szervezeti felépítésüket, elsősorban érdekképviseleti feladatokat teljesítenek. Erős versenyhelyzetben működnek, ami állandó nyomást jelent: a szolgáltatások színvonalának emelését ösztönzi. Problémát a korlátozott taglétszám, s ebből is fakadóan a kamarák változó minősége és kompetenciája okoz, ami korlátozza a kamaráknak azt a képességét, hogy összefogottan befolyásolják a központi vagy a regionális döntéshozatalt (Számely 1996, Kiss 1994). Szintén problémát jelent a szabályozatlan területi lefedettség is, valamint az, hogy a magánjogi kamarák az önkéntes tagságtól függenek, alapvetően csak saját szolgáltatásaik bevételeire és a tagdíjakra számíthatnak.

A *közjogi kamara* (kontinentális vagy korporatív modell) szervezetileg intézményként értelmezhető. Ez a köztestületi szabályozású, érdekkiegyenlítést szolgáló, automatikus tagságú kamara terjedt el a legtöbb európai országban. A köztestületi szabályozáson alapuló kamarák a szakmai szempontok érvényesülését hivatottak elősegíteni az érdekeltek, a helyi vállalkozások döntéseire alapozva. Számos szolgáltatást nyújtanak zömmel a kis- és középvállalkozási szektor számára, amit köztestületi státusuk és az automatikus tagság révén elégséges anyagi eszközök tesznek lehetővé. A gazdaság képviseletére, az országos és a helyi gazdasági döntések befolyásolására törvény által biztosított joguk van. Ez a korporatív vonulat erősen beépül az adott társadalom felépítményébe, számos területen teljes mértékben átveszi az állam szerepét. A szakképzés, kereskedelemfejlesztés mellett a gazdasági infrastruktúra működtetése is egyre gyakrabban a kamarák kezébe kerül.

A magyar kamarai törvény értelmében a kamarák *köztestületi önkormányzatok*. A kamaráknak a törvény felhatalmazásánál fogva egyrészt a gazdaság általános érdekeinek érvényesítését kell megoldaniuk, másrészt a feladataikat nem csupán tagjaik, hanem a *teljes gazdaság* vonatkozásában el kell látniuk. Ez a kamarák köztestületiségének lényege, ez különbözteti meg őket az érdekképviseleti és más szervezetektől.

Köztestületeket az állam rendszerint olyan feladatok betöltésére létesít, illetve ismer el, amelyek ellátására saját bürokratikus szerveivel nem vállalkozik, viszont amelyeket a közvetlen érintettek önkormányzati szervezetükben eredményesen meg tudnak oldani. Bár Illés (2001) felhívja a figyelmet arra, hogy a döntés lejjebb vitele veszélyeket is rejt magában, több érv szól amellett, hogy a döntéseknek a döntés hatásterületéhez közelebb vitele számos előnnyel jár. Ilyen előny például, hogy a döntéshozók jobban ismerik a helyi viszonyokat; hogy a lokális erőforrások feltárása és hasznosítása könnyebb, a különböző ágazatokba tartozó helyi gazdasági szervezetek érdekei és együttműködése jobban szervezhető, érdekeik jobban összehangolhatók (Illés 2001). A köztestületek tehát a döntéshozók megfelelő tájékozottsága, szakmai felkészültsége és az igazgatás eredményességében való érdekelttség folytán meghatározott közigazgatási ügyekben hatékonyabban láthatnak el közigazgatási feladatokat, mint az állami vagy a helyi önkormányzati szervek. Ez pedig a gazdaságfejlesztéssel, gazdaság szervezéssel kapcsolatos (köz)feladatok ellátása szempontjából korántsem mellékes.

Területi versenyképesség és helyi gazdaságfejlesztés

Az 1980-as évektől a fejlett piacgazdaságok térfolyamataiban jelentős változások zajlottak le. A fordista ciklus vége, a posztfordista ciklus kezdete alapvető változásokat hozott a gazdasági szerkezetben: átalakultak a termelési rendszerek és a vállalati szervezetek is (Horváth 1998). A regionális gazdaságfejlesztésben is szemléletváltozás következett be, a regionális politikában egyre inkább előtérbe került a partnerség és a szubszidiaritás elve. A korábbi felülről lefelé szerveződő programokat felváltotta az endogén erőforrásokra építő, alulról felfelé szerveződő regionális gazdaságfejlesztés gyakorlata (Deák 2002). A tényezők (tőke, munka) erősödő mobilitása, a távolság, az idő jelentős módosulásának együttes eredménye, hogy a gazdasági szereplők szinte bárhol végezhetik tevékenységüket, így a vállalati döntéseknél felértékelődik az adott térség jellege. *A térbeliség meghatározóvá válik a gazdaság működésében.*

A nemzetközi versenyképesség előfeltétele a helyi versenyképesség, amelyet újra és újra elő kell állítani. Mivel a verseny globális, az eredményesség mércéit a világgazdaság definiálja, de a szereplők nem vonhatják ki magukat a helyi feltételekből, ezért a helyi társadalmat kell alkalmassá tenni versenyképességük fenntartásával, növelésével (Szigeti 2003). Hozzá kell azonban tenni, hogy a globalizáció világában a helyi adottságok szerepe is változik (Enyedi 2000). A változások lényegét Enyedi abban látja, hogy mivel egyre több a csaknem mindenütt jelen lévő, így a versenyképesség szempontjából közömbös termelési tényező, ezért a nagy értékű, sajátos tudáson alapuló, ritka, nehezen utánozható helyi adottságok értékelődnek fel. Enyedi a helyi adottságok közé sorolja a tágabb értelmű intézményi környezetet is.

A versenyképességet növelő új eszközök többsége a gazdaságot körbevevő térségi kerethez kötődik, a terület kompetitív¹ és komparatív² előnyeinek kiaknázására épülhet, a külső tényezők majdnem belsővé, helyben elérhetővé tételét igényli (Hrubi 2002). A különböző területi közösségek, térségek egymással kerülnek versenyhelyzetbe, és az „egyre markánsabbá váló területi gazdasági érdek érvényesítéséhez tartós partnerségre van szükségük” (Hrubi 2002. 31. o.). Mint később látni fogjuk, ennek a partnerségnek a kialakításában, menedzselésében a kamarák hangsúlyos szerepet vállalnak.

„...a térségi bázishoz kötődő vállalat csak akkor tudja versenyképességét fenntartani, ha a „környezetétől” az ehhez szükséges segítséget és pozitív extern hatásokat megkapja, így versenyképes vállalat csak versenyképes régióban maradhat fenn tartósan.” (Lengyel 1999, 12. o.). Mindezeket alapul véve Koltai (2006) egy régió életében fontos és megválaszolendő kérdésnek tarja, hogy az ott működő vállalatok számára a régió egyben térségi bázisul is szolgál-e, vagy csak a másodlagos fontosságú vállalati funkciók helyszíne. Porterre utalva hozzát teszi, hogy egy régió alulról szerveződő gazdaságfejlesztési stratégiájában elsődlegességet kell élvezniük azoknak a helyi, regionális tényezőknek, amelyek a régióban működő versenyképes vállalkozások és iparágak versenyelőnyeikhez szükségesek.

¹ Vetélkedő, egymás hatását korlátozó.

² Összehasonlító.

Az 1980-as évektől a fejlett országok vállalati és iparági esettanulmányai azt mutatják, hogy a cégek sikeressége és versenyképessége egyre inkább lokális üzleti környezetük minőségétől függ. A globális versenyben egy adott iparághoz tartozó cégek és üzleti partnereik, a kapcsolódó helyi intézmények, azaz a hálózatok és a klaszterek jelentősége felértékelődött, amelyek a térbeli koncentrációból eredő lokális előnyöket használják ki (Grosz 2005). A klaszterek, hálózatok előbb-utóbb piaci alapon önmaguktól is létrejönnek, de fejlesztési támogatásokkal, a piaci aktoroktól a szervezés-menedzselés feladatát időlegesen átvállalva gyorsítható a folyamat (Hrubi 2002). Ezeknek a hálózatoknak az alakításában a gazdasági kamaráknak katalizátorszerepe lehet, amennyiben tagjaik között tudják mind a kisvállalkozások, mind a multinacionális vállalatok jelentős részét.

Az Európai Bizottság versenyképesség-definíciója: a vállalatok, iparágak, régiók képessége relatíve magas jövedelem és relatíve magas *foglalkoztatási szint* tartós létrehozására, miközben külgazdasági versenynek vannak kitéve. A *regionális versenyképesség* új tartalma tehát: az életszínvonal tartós javítását szolgáló fenntartható gazdasági növekedés, amely magas foglalkoztatási szint mellett valósul meg (Lengyel 2006).

A kérdés ezek után az, hogy a regionális versenyképesség elérésének érdekében mi a teendő. Alapvetően elfogadom azt a klasszikus közgazdasági megközelítést, miszerint a helyi és regionális gazdaságokra a legnagyobb befolyással a makrogazdasági körülmények, trendek hatnak, és a közvetlen gazdaság- és területfejlesztési támogatások csak kiegészítő jellegűek és átmenetiek (Faragó 2004). Helyi szinten a legtöbbet az oktatás és képzés fejlesztésével, a kutatás és az infrastruktúra javításával lehet elérni. Ösztönözni lehet az információcserét, és különböző programokat lehet kidolgozni a vállalkozások közötti, illetve az állami és magánszektorbeli szereplők közötti szinergia³ javítása érdekében. Oldani lehet a piacra lépés vagy a növekedés útjában álló korlátokat (ez elsősorban a kisvállalkozások számára fontos), meg lehet könnyíteni az üzleti szolgáltatásokhoz való hozzáférést (Raffay 2004/a).

A kamarák lehetőségei a versenyképesség javításában

A gazdaság egésze lokális piacokból épül fel. A tanulmányban vizsgált területi kamarák ezeket a lokális piacokat fejlesztik, s ezen keresztül a gazdaság egészét. Vagyis a gazdasági kamara a helyi gazdaságfejlesztésre jelentős részben a helyi vállalkozások támogatásán, helyzetbe hozásán keresztül próbál hatni, abból indulva ki, hogy erős vállalkozói réteg és dinamikus, fejlett gazdaság egymástól nem elválasztható.

A kamarai rendszer ugyanakkor más szinteken is hat a versenyképességre. A *területi kamarák* a helyi gazdaságot fejlesztik, tagvállalkozásaik érdekeinek becsatornázásával a helyi gazdaság közös érdekeit hivatottak képviselni, számukra nyújtanak szolgáltatásokat. Országos szinten a *nemzeti kamara* – a területi kamarák ernyőszervezeteként – a gazdaságpolitika vonatkozásában fogalmaz meg a makrogazdaság egészét érintő javaslatokat. Mivel a Eurochambers célkitűzései között az európai gazdasági térség versenyképességének növelése szerepel, így akár egy harmadik, egy integrációs szintű törekvés is megfigyelhető.

³ Egymást erősítő hatás.

A versenyképesség többek között attól függ, hogy a versenyképességet meghatározó tényezők miként alakulnak, ezért:

- értékelni kell az adórendszert, az államigazgatás működését, általában azt, milyen terheket viselnek a vállalkozók;
- elemezni kell, hogy milyen források állnak rendelkezésre, milyenek a hitelfeltételek, megfelelően működik-e a kockázati tőke finanszírozása, milyenek a pályázati lehetőségek, milyen színvonalú a vállalkozók pályázóképessége;
- vizsgálni kell a gazdaság jogszabályi környezetét;
- értékelni és fejleszteni kell a térség humánerőforrás-potenciálját;
- vizsgálni kell a térségben a technológia, illetve a technológiatranszfer színvonalát, a K+F-kapacitást, az innovációt;
- vizsgálandó a közlekedési infrastruktúra, a logisztikai lehetőségek, a telekommunikációs hálózatok minősége, kiépültsége;
- hangsúlyosan kell segíteni a térségen belüli valós partnerség hatékony működését.

Míndezek kedvező alakulását olyan elemek segíthetik elő, amelyekre hatással lehet a vállalkozók önkormányzata is. A kamara általános, de nagyon fontos feladata a versenyképesség erősítésében a regionális gazdaság szervezetségi szintjének erősítése. A makrogazdaságban zajló folyamatok értékelése, figyelemfelhívások és javaslatok megfogalmazása jelenti a területi kamarák képviselőiből álló *országos kamara* feladatait.

Palkovits egy tanulmányában (2002) a lokális gazdaság adottságait dinamikus elemekkel ötvöző gazdaságfejlesztési stratégia fontosabb elemeit foglalta össze, melyek az alábbiak:

- „hely-kompatibilis” vállalatok, iparágak azonosítása és vonzása,
- helyi vállalatok alapításának és expanziójának támogatása,
- infrastruktúra-fejlesztéssel kapcsolatos feladatok,
- képzett munkaerőbázis kialakítása,
- erős közösségi – magán partnerség megteremtése,
- szolgáltatásbarát környezet kialakítása,
- megkülönböztetett helyi vonzóerők létrehozása,
- végül mindezen előnyök hatékony promóciója.

Észrevehető, hogy ezek az elemek a legtöbb nyugat-európai kamara aktivitási területeinek felelnek meg, s a hazai kamarai aktivitás is egyre inkább ezeknek az elemeknek a hangsúlyozására, létrehozására, fejlesztésére irányul.

A területi kamaráknak pontosan ismerniük kell a vállalkozások velük kapcsolatos elvárásait, tevékenységüket ezekhez kell igazítani. Természetesen a különböző vállalkozástípusoknak eltérő az igénye a kamarai szolgáltatások iránt. A kisvállalkozások egészen más jellegű segítséget várnak a kamaráktól, mint a nagyok. A *nagyvállalatok* alapvetően az alábbi kamarai szolgáltatásokat igénylik:

- a gazdasági folyamatok követése, elemzése;
- az állami és helyi szabályozások, stratégiai törekvések nyomon követése;
- a helyi és országos politikai viszonyokkal kapcsolatos elemzések, információk;
- a helyi kapcsolatépítés;
- a munkaerőpiac figyelése.

A kis- és középvállalkozások számára a kamara műszaki fejlesztési, kereskedelemfejlesztési szolgáltatásai és természetesen a kapcsolatépítő tevékenysége fontos. Utóbbi jelentheti az egyetemekkel, K+F-helyekkel való kapcsolatok létesítését, illetve azt az egyre jellemzőbb kamarai szerepvállalást, ami ezeknek a vállalkozásoknak kereskedelmi rendszerekbe (szakvásárok, üzletember-találkozók szervezése), innovációs láncokba, klaszterekbe szervezését próbálja segíteni.

A *partnerség szervezése* véleményem szerint a kamarák egyik kulcsfeladata kell, hogy legyen, hiszen a valós partneri kapcsolatok sora, a lokális együttműködés minősége alapozhatja meg egy térség gazdaságának fejlődését, segíti a területi tervezés folyamatát és eredményes megvalósulását, ami azért fontos, mert a tervezés minősége ma már versenyképességi tényezőnek tekinthető (Mezei 2006).

A *partnerség elve* azt az alapvető tételt veszi figyelembe, hogy a területi fejlődés nem elszigetelt akciók és döntések eredménye, hanem nagyszámú piaci szereplő együttes játékának közös eredője. A programok végrehajtása során létrejött partnerkapcsolatok erősítik egy-egy térség fejlődését, stabil együttműködés alakulhat ki, a területfejlesztés szereplői közötti munkamegosztás erősödik (Horváth, 2003).

Stratégiájuk kialakítása során a gazdasági kamarák a globalizáció helyi gazdaságra ható tényezőit nem hagyhatják figyelmen kívül. A helyi vállalkozások és a kamarák számára is alapvető fontosságú az a felismerés, hogy *ha nincs lokális együttműködés, akkor nincs globális verseny*. Ezt kell szem előtt tartani akkor, amikor a kamarák és a bázisukat képező vállalkozások a globalizáció kihívásaival találkoznak. A kamarák legfontosabb törekvése a helyi kis- és középvállalkozások versenyképességének javítása. Márpedig ez csak úgy valósítható meg, ha bekapcsolódnak a globalizáció rendszerébe. Ehhez a területi kamarák jelentős segítséget nyújthatnak a vállalkozásoknak.

A helyi erőforrásokat hasznosító, helyi igényeket kielégítő helyi termelőket segítsék abban, hogy versenyképességükkel meg tudják őrizni piacaikat, erőforrásaikat. A megoldás kulcsa az *új típusú partnerség* kialakítása, melynek „szükséges feltétele a vállalkozások, kutatási és oktatási szervezetek célirányos tevékenysége. Az elégséges feltételt az állami, területi önkormányzati közszereplők igénylő együttműködése szolgáltatná” (Kéri 2006, 7. o.).

A területi kamarák gazdaságfejlesztési tevékenységére az ország legaktívabb kamarájaként ismert pécsi kamara hozható példaként.

A *Pécs-Baranyai Kereskedelmi és Iparkamara* (PBKIK) gazdaságfejlesztési programokat alakított ki és menedzselte. Létrehozta a Mohácsi Vállalkozási Övezetet, a Komló és Térsége Fejlesztési Ügynökséget, részvételével alakult meg a Pécsi Ipari Park. Szerepet vállal térségi és regionális innovációs programokban. Az általa működtetett Regionális Innovációs Centrum keretében technológiatranszfer-szerepet lát el.

Baranya megye jelentős közbeszerzési tendereket kiíró szervezeteivel a kamara olyan együttműködés kialakítására törekszik, amely keretében a gyakorlati tapasztalatok alapján tudja befolyásolni a tendereztetést, emellett fel tudja készíteni a tagvállalkozásokat a színvonalas tendermunkára. Az európai közbeszerzési piacról a tagvállalkozás szempontjai alapján automatikusan válogató, folyamatos figyelőrendszer működését a brüsszeli Európai Bizottság részfinanszírozásával a kamaránál működő Euro Info Center (EIC) biztosítja.

A *beszállítói rendszer fejlesztése* terén saját rendszerét továbbfejlesztve próbált segítséget nyújtani az érdekelt vállalkozások számára. Felmérte a nagyvállalati kör beszállítói igényeit, igyekezett kihasználni a társintézményekkel (ITDH⁴, regionális ügynökség, vállalkozói központ stb.) való együttműködésből származó előnyöket. A kamarai szerepvállalás a regionális gazdasági klaszterek operatív megvalósításában is megfigyelhető.

A PBKIK partnerként vesz részt a baranyai foglalkoztatási helyzet javításáért létrehozott, Baranya Paktum nevet viselő területi foglalkoztatási szerveződésben (melynek célja a megye foglalkoztatási szintjének növelése), és aktív volt a nemrégiben nyilvánosságra hozott felmérés lebonyolításában is, amelyet a Foglalkoztatási és Munkaügyi Minisztérium megbízásából az MKIK⁵ Gazdaság- és Vállalkozáselemző Intézet készített. (Ez a vállalkozások munkaerő-keresletével kapcsolatos várakozásokat kutatta).

A II. Nemzeti fejlesztési terv részeként Pécs – mint az egyik országos versenyképességi pólus – *gazdaság-fejlesztési stratégiájának* kidolgozásában és koordinálásában játszott kamarai szerepvállalás is hangsúlyos. E stratégia megalkotása során érvényesülni látszik az a törekvés, hogy a reálszférával, a helyi vállalkozásokkal szoroson együttműködve fogalmazódjanak meg a stratégiai irányvonalak, és jöjjenek létre a konkrét operatív programok.

A PBKIK intézményes szerepvállalása a Pólus projekt lebonyolítási, szervezeti rendjében elsősorban azért tekinthető fontosnak, mert a kamara a régió gazdasági érdekeinek képviselőjére vállalkozik. Ebből a célból, s azért is, hogy a projekt regionális kisugárzása határozottabban érvényesülhessen, a PBKIK együttműködést kötött Dél-Dunántúl másik két kereskedelmi és iparkamarájával. A Pólus program gazdaságfejlesztést érintő stratégiai kérdéseiben a kamarák elnökei és titkárai által alkotott fórum alakítja ki a kamarai álláspontot. Együttműködési megállapodásuk keretében a kamarák a fejlesztési pólus stratégiája alapján:

- összegyűjtik a vállalkozások fejlesztési projektjeit, a gazdaságfejlesztési partnerintézményeikkel együttműködve szervezik a programban rögzített kooperációt, innovációs láncokat;
- szervezik az egyetemi tudásbázisok, a *spin off* cégek és a gazdaság kapcsolatait;
- koordinálják a fejlesztési projektek forráshoz jutását, segítik a pályázatok elkészítését, más pénzügyi források bekapcsolását;
- felméri a fejlesztési projektek várható munkaerőigényét, és az adatokat közvetítik a munkaügyi központoknak, szakiskoláknak, fenntartó önkormányzatoknak és felnőttképzési intézményeknek;
- ösztönzik a fejlesztési pólusnak megfelelő új szakirányok beindítását;
- oktatási bázisokra alapozva a fejlesztési pólusnak megfelelő felnőttképzéseket indítanak regionális munkamegosztás keretében;
- ösztönzik a térség egyetemeit a fejlesztési pólus-stratégiát is szolgáló képzési irányok és posztgraduális képzések indítására.

⁴ International Trade Development Hungary.

⁵ Magyar Kereskedelmi és Iparkamara.

A fejlesztési pólus stratégiája mentén létrejövő vállalkozói fejlesztések versenyképessége feltételezi a nemzetközi láthatóságot és piaci kapcsolatokat. A program gazdaságfejlesztő hatása csak a nemzetközi piaci hasznosuláson keresztül érhető el, ezért kiterjedt nemzetközi kapcsolataikat, a fejlesztéspólus-stratégia mentén létrejövő fejlesztéseket a kamarák kereskedelemfejlesztési rendezvényekkel, nemzetközi üzleti hálózatok szervezésével és más módon is segítik.

A magyar kamarák kapacitásvizsgálata

Miután a kamarák elvi lehetőségeit megismertük, érdemes megvizsgálni a hazai kamarai intézményrendszer kapacitárait, hogy választ kapjunk arra, jelenleg mennyire képesek eleget tenni a velük szemben megfogalmazott igényeknek. Ennek érdekében kérdőíves felmérést készítettem, amely a magyarországi kereskedelmi és iparkamarák szakmai hátterét, infrastrukturális felszereltségét, pénzügyi helyzetét értékelte.

A kamara súlya nem csupán, sőt alapvetően nem a kötelező vagy önkéntes tagságon múlik, hanem nagyrészt az adott kamara szakmai hátterétől függ. A legitimitást persze a szervezet mögött álló tagság is befolyásolja, de kamarai vezetők szerint alapvetően (sajnos nem mindig) a szakmaiság, a szakmai reprezentáció határozza meg a kamara súlyát, elfogadottságát.

A kérdőívek tapasztalatai alapján a kamarai hivataloknál dolgozók létszáma átlagosan 25 fő, ám ez az átlag jelentős szóródás mellett alakul ki. A budapesti kamaránál és Győr-Moson-Sopron megyében 50 feletti az alkalmazottak létszáma⁶, míg egyes megyékben alig haladja meg a 10 főt. Az alkalmazottak idegennyelv-ismeretével kevesen elégedettek: a kamarák többsége fejlődést szeretne elérni. Jobb és homogénebb a helyzet a számítógépes ismeretek területén, ahol csak egy-egy kamara jelez elmaradást, fejlesztési szükségletet. Nagyon heterogén képet kapunk viszont a munkatársak továbbképzését illetően: míg több kamaránál évente többször vesznek részt szervezett továbbképzésen a munkatársak, addig néhány olyan kamara is van, ahol ez egyáltalán nem jellemző. A kamarai szabályozás, a belső szabályozások változásaival kapcsolatban ugyanakkor többen és gyakrabban tartanak továbbképzéseket. A kamarák alkalmazottaira az idősödés jellemző. Vannak kivételek, de többnyire nagyobb arányban vannak az 50 év feletti-ek, arányuk összességében közel 40%. Jelentős eltérést ettől az átlagtól a debreceni kamara mutat, ahol az alkalmazottak fele 30 év alatti, akik közül többen pályakezdőként kerültek a kamarai szervezethez.

Magyarországon az aktuális helyzetet úgy lehetne legjobban jellemezni, hogy a kamaráknál a szakemberekkel *nem minőségi, hanem elsősorban mennyiségi problémák vannak*. Nyilvánvaló, hogy fenti létszámok mellett kevés esély van arra, hogy gazdaság- és területfejlesztéssel rendszeresen foglalkozzon kamarai munkatárs, arra pedig végképp *nincs mód, hogy koncepcionális munkát végezzen*.

⁶ Jelentős szóródás figyelhető meg a főállású alkalmazottak tekintetében is. Van olyan kamara, ahol csak ilyen találunk (Hajdú-Bihar megyében), míg olyan is, ahol a megbízási jogviszonyban foglalkoztatottak száma meghaladja a főállású alkalmazottakét (például a győri kamarában).

Következtetésemet, miszerint a területi kamarai rendszer meglehetősen heterogén, Fehérvári (2000) 1999-ben és 2000-ben végzett kutatásai is megerősítik. Felméréseiből kitűnik, hogy van olyan kamara, amelynek tevékenysége csak a közjogi feladatok ellátására koncentrálódik – olykor azt sem elégséges színvonalon oldja meg (saját megjegyzésem) – míg akad olyan is, amelyik az alapfeladatok mellett jelentősen bővíti és minőségileg is fejleszti szolgáltatásait.

A kamarák sikeres munkájában az informatikai rendszerek színvonala meghatározó. E tekintetben a kamarák összességében nem állnak rosszul, de a legtöbb kamara – még a korszerű számítógép-állománnyal rendelkező is – jelezte, hogy további korszerűsítésre, technikai fejlesztésre van szükség. A vállalkozásokkal való elektronikus kapcsolattartás a legtöbb helyen rendszeres, ahogy a belső információs rendszer működése is egyre inkább elterjedt a kamarákban, ugyanakkor fejleszteni szükséges az integrált számítógépes rendszereket, ilyenekkel ugyanis a kamarák közül csak kevesen rendelkeznek.

Az érdemi, minőségi szolgáltatások nyújtására képes, magas szakmai színvonalú apparátus szükséges, de nem elégséges feltétele a fejlődésnek. A szakmai felkészültség mellett a kamaráknak aktív kezdeményező szerepet, jelentős dinamizmust is fel kell mutatni annak érdekében, hogy ismertebb és elismertebb, megkerülhetetlen szereplői lehessenek a gazdaságfejlesztés rendszerének, hogy jelen legyenek a közgondolkodásban.

Feladataik ellátását a kamarák alapvetően négyféle forrásból fedezik. Ezek a tagdíjak mellett különböző hazai és nemzetközi pályázatokon elnyert pénzek, a kamarai szolgáltatások bevételei és a közfeladatok ellátásához rendelt állami források.

A területi kamarák éves *tagdíjbevétele* átlagosan 70 millió forint körül mozog, némileg csökkenő tendenciát mutat. Többen úgy ítélik meg, hogy ez a bevételi forrás stabilizálódni fog, bár jelenleg több kamaránál (összefüggésben a kis- és középvállalkozások jelentős fluktuációjával is) a tagok száma állandóan változik, ami a tagdíjbevételek tervezhetőségét megnehezíti. Nagy szóródás nem mutatható ki, de azért vannak érdemi különbségek a kamarák között. Talán meglepő lehet, hogy a tagdíjbevételek tekintetében a pécsi kamara a vidéki kamarák közül az első helyen áll (természetesen a legnagyobb tagdíjbevéttel, a vidéki átlag négyszeresével, a budapesti kamara rendelkezik), jelentősen meghaladva a fejlettebb és dinamikusabb gazdasággal rendelkező megyék kamaráinak bevételeit. Ezt kisebb részben a pécsi kamara jelentős tradícióival (a kamarák újjáalakulása előtt pécsi központtal működött a Dél-Dunántúli Regionális Gazdasági Kamara), nagyobb részben pedig szervezettségével, átlagon felüli aktivitásával lehet magyarázni. Ez a relatíve kedvező pozíció még jelentős energiák mozgósítása mellett sem tartható, hiszen egy területi kamara ereje és a bázisát jelentő gazdaság teljesítőképessége között hosszú távon nem lehet jelentős különbség. Jelenlegi jó pozícióját a pécsi kamara annak is köszönheti, hogy a közepes méretű vállalkozásokat viszonylag nagy arányban tudja tagjai között. Míg a vidéki területi kamaráknál általában száz alatt marad a közepes méretű tagvállalkozások száma, addig ez Baranyában 360. A működő vállalkozások számához viszonyított arányokat nézve pedig az átlag 25–30%, míg Pécsen, Baranyában megközelíti a 75%-ot. Hasonló a helyzet a 250 főnél többet foglalkoztató nagyvállalatok esetében is. A nagyvállalatok átlagosan fele-kétharmada tagja a kamaráknak, Baranyában ugyanakkor 80%-uk.

A kamarák *pályázati aktivitására* egyrészt a heterogenitás, másrészt a kamarai energiák, kapacitások kihasználatlansága a jellemző. Heterogenitáson azt értem, hogy az egyes kamarák pályázati aktivitása között jelentős különbségek figyelhetők meg. Két, nagyjából hasonló helyzetű kamara pályázati bevételei között az öt-hatszoros különbségek sem ritkák. A kapacitások kihasználatlansága pedig azt jelenti, hogy – miközben a kamarák többsége igen aktív pályázati tevékenységről számol be – ugyanezek jelentős problémák között említik: a kamarák számos pályázati forrásból ki vannak zárva. Következésképpen hasznos energiák maradnak a rendszerben.

A kamarák jellemzően az alábbi területeken pályáztak sikeresen az elmúlt egy-két évben:

- oktatás, képzés (pályázatírás, informatika, internet);
- integrációs felkészítés, tanácsadás (szakmaspecifikus EU-integrációs felkészítő programok, az EIC⁷-k működését segítő pályázati források, „az EU házhoz jön” programok);
- szakképzés (képzőhelyek ellenőrzése, tanulószerveződések);
- információterjesztés, kiadványok (honlapon és hírleveken keresztül pályázati szolgálat működtetése, a határ menti térségek gazdasági információs adatbázisának kialakítása, befektetői kézikönyv stb.);
- beszállítói programok szervezéséhez kapcsolódó kiadványok, konferenciák szervezése;
- innovációs stratégiák kialakítása;
- e-Magyarország-pontok kialakítása és működtetése;
- térségi, határon átnyúló turisztikai programok.

Az említett jelentős szóródás mellett tavaly átlagosan mintegy 20–25 millió forint pályázati forrás érkezett a területi kereskedelmi és iparkamarákhoz, ugyanakkor szinte valamennyi kamara növekvő trendet jelzett a pályázati bevételek vonatkozásában.

A vidéki kamarák *szolgáltatási bevételei* átlagosan 50 millió forint körül szóródnak, a tendencia megyénként eltérő, de a szolgáltatások nyújtásából származó bevételek inkább lassú növekedést mutatnak. Amennyiben a versenyhelyzetbe került kamarák tovább erősödnek, szolgáltatásaik minősége javul, és presztízsük is pozitívan változik, akkor ez a típusú bevétel még tovább növekedhet, bár hozzá kell tenni, hogy jelenleg a kamarák olyan szolgáltatást is nyújtanak, amely inkább az üzleti tanácsadó, szolgáltató vállalkozások tipikus feladata, vagyis ennek a szektornak a fejlődése egyes szolgáltatásokat szükségszerűen elvonhat a kamaráktól.

Problémát okoz, hogy a kamarák által nyújtott szolgáltatások egy része (oktatás, tanfolyamok szervezése, pályázatírás, rendezvényszervezés, gazdasági tanácsadás stb.) olyan tevékenység, amelyeket a kamarai tagok közül többen folytatnak, így a kamara saját tagjai konkurensként jelenhet meg, amit a tagok nem néznek jó szemmel, különösen azért nem, mert a kamara jelentős vállalkozói kapcsolatain keresztül jobb piaci pozícióban is van. A szolgáltatási bevételek növelését nehezíti az is, hogy a tagság joggal várja el a kamarai szervezettől, hogy tagdíjaik befizetése mellett ezeket a szolgáltatásokat, ha nem is ingyen, de jelentős kedvezményekkel vehesse igénybe.

⁷ Euro Info Center.

A kamarák *közfeladatainak finanszírozásához* biztosított állami források többnyire nem elegendők a feladatok ellátásához. Sőt, a kamarák véleménye szerint ezeknek az összegeknek a relatív csökkenése tapasztalható, ugyanis az állami költségvetés a költségekhez képest alacsonyabb arányban finanszírozza ezeket a feladatokat. Ez lehetetlen finanszírozási hátteret eredményez, ugyanis a közfeladatok ellátását így piaci bevételekből kényszerül megoldani a kamara. A kamarai finanszírozás egyik fő ellentmondása, hogy a kamara a törvény szerint az egész gazdaságot képviseli, minden vállalkozás felé szolgáltatási kényszere van, de ebben csak önkéntes tagjai tagdíjára számíthat.

A magyarországi kamarák regionalizálódásának lehetősége

A kamarai törvényekben mindeddig megtalálható volt a kamarák regionális egyesülésének lehetősége. A fent röviden bemutatott, heterogén kapacitású rendszer egyenletes teljesítményét nagy valószínűséggel a regionális kamarák kialakulása fogja biztosítani, elérve egyben a nemzetközileg értékelhető *kritikus tömeget* a képviselt gazdasági háttér esetében. Természetesen a regionális kamaráknak a létrehozandó regionális közigazgatáshoz célszerű alkalmazkodniuk.

A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara stratégiájában is szerepel, hogy a kamarák szerepének, súlyának növelése, szakmaiságának további javítása az egységes szemléletű és gyakorlatú kamarai feladatellátás megvalósítása mellett a – közigazgatás átszervezésével lépést tartó – regionalizálással oldható meg.

Empirikus kutatásaim alapján elmondható, hogy a regionális központi funkciókat ellátó városokban működő kereskedelmi és iparkamarák *általában* erősebbek, jobban funkcionálnak, nagyobb apparátust tartanak fenn, és a közfeladatokon túl több fejlesztést kezdeményeznek. Valószínű, hogy a menedzsmenttel kapcsolatos legtöbb mennyiségi probléma és az infrastrukturális ellátottság terén mutatkozó különbségek csökkentése a kamarai rendszer regionális átszervezésével megoldható.

A tudatos területi gazdaságszervezés optimális térségi keretét a globalizálódó gazdasághoz szükséges piaci és méretgazdaságossági tényezők (alsó korlát), valamint az önkormányzó helyi közösségek által még belátható területi szint (felső korlát) metszése adja, ami több kutató szerint Magyarországon az egy–három millió lakosú régió. A versenyképes piaci szegmensekben kompetitív partnerek aktív közreműködésével intenzív térségi gazdaságszervező munka szükséges. Ennek ésszerűen kialakítható szakmai-professionális háttere szintén a régiók szintjén teremthető meg (Hrubi 2002).

Mivel a gazdaság folyamatai regionális léptékűek, a gazdaságszervezés hatékony színtere a régió. Tudjuk, hogy gazdasági okok nagymértékben járulhatnak hozzá régiók kialakulásához (Horváth 1998).

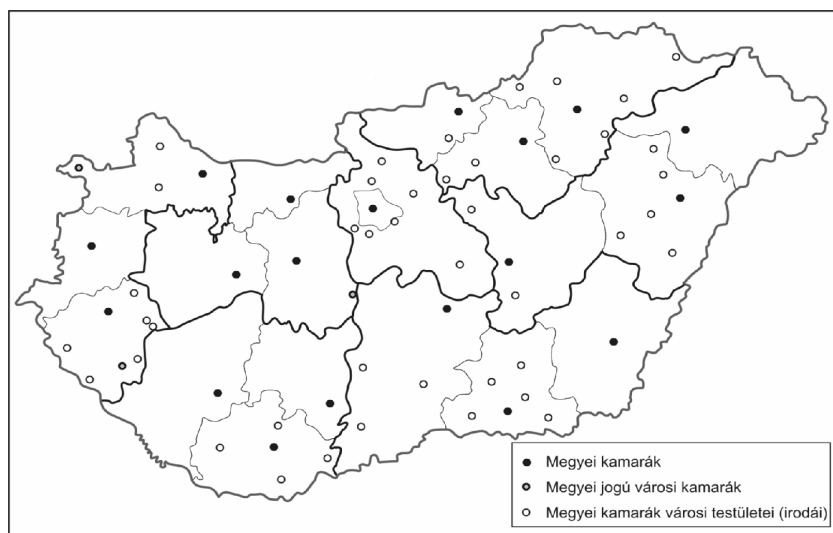
A terület- és gazdaságfejlesztés, amelyben a kamarák amúgy is jelentős szerepet vállalnak maguknak, regionális léptékben oldható meg hatékonyan. Hasonlóan igaz ez még egy területre, a szakképzésre. Márpedig ez ma is az egyik hangsúlyos kamarai feladat, sőt a kamarák szerepvállalása és felhatalmazása e téren erősödni látszik.

Bár foglalkoztatja a kamarai vezetőket a regionalizálódás lehetősége, ez ma igazából nincs napirenden, csak regionális kamarai szövetségek kialakítása szintjén, illetve bizo-

nyos területeken, projektekben való – együttműködési megállapodások által megerősített – szorosabb partnerség formájában. Úgy tűnik, hogy az intézményi struktúrát is érintő változás inkább csak mint távlati lehetőség van jelen.

1. ábra

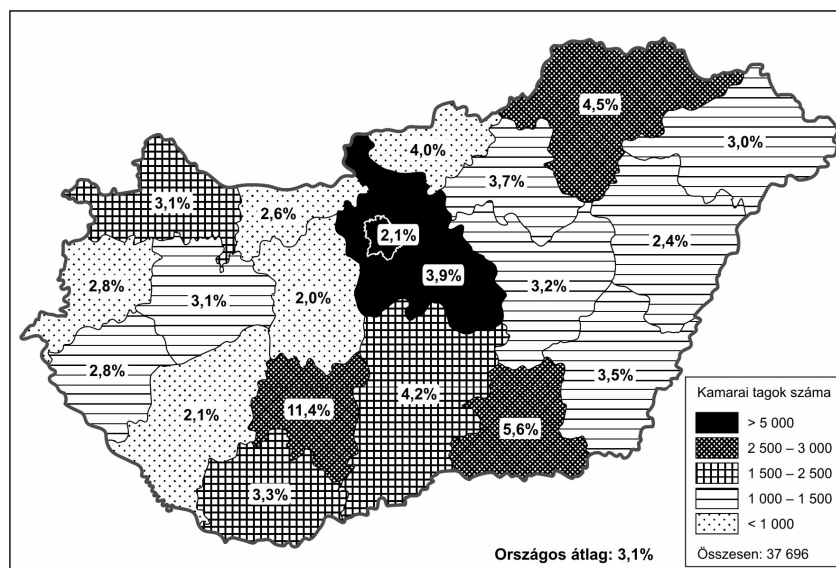
A magyarországi kereskedelmi és iparkamarák hálózata

Saját szerkesztés.

2. ábra

*A megyei kereskedelmi és iparkamarák taglétszáma és aránya a regisztrált vállalkozások körében**

Saját adatgyűjtés alapján szerkesztette: Fonyódi Valéria.
Megjegyzés: a 3000–5000 közötti létszám nem fordul elő.

A kamarák nem zárják ugyan ki ezt a lehetőséget, de nem is kardoskodnak mellette. Ennek megszervezésére nem mernek vagy nem akarnak vállalkozni a megyei kamarák. E kérdés kapcsán érdekek sérülhetnek, úgy tűnik, az „erősebb” kamarák pozíciójának további javulásától is tartanak egyes megyékben.

Mindezeket figyelembe véve a gazdasági kamarák regionalizálódása nem irreális elképzelés. Valószínűnek tartom azt is, *hogy a kamarák regionalizációja a magyar régiók megerősödését is segíthetné.*

Befejezés

A gazdasági önkormányzatoknak mint a mezoszféra igen fontos szereplőinek „megfelelő funkcionális munkamegosztásban és intézményesen be kell épülniük egyrészt a nemzeti gazdaságirányítás és -szervezés egész folyamatába, másrészt ennek a közösségi szinten működő szövetrendszerébe” (Farkas 1997, 9. o.). A mezoszféra intézményeinek jól kell működniük ahhoz, hogy a mikroszféra szereplői számára a gazdaság kiszámíthatóbb, a gazdasági környezet versenyképes legyen. Az állami szférának együtt kell működni a piacgazdaság megkerülhetetlen rendszereivel, ideértve a gazdaságszervezés teljes intézményrendszerét, köztük a gazdasági kamarákat is.

Gazdaságszervező funkciójuk eredményes megvalósításával a kamarák tipikusan olyan területeken aktivizálódhatnak, amelyek a globalizálódó gazdaságban a tanulmányban említett változó versenyképességi tényezőket erősítik: térségi együttműködés szervezése, helyi gazdaságfejlesztési stratégiák kidolgozása, kapcsolatépítés.

Mint hogy a versenyképesség nem csak közgazdasági kategória, az hatékony (gazdasági) közigazgatás nélkül nem biztosítható. Ha az európai gazdaságok a versenytársak, akkor hasonló intézményrendszernek kell lennie a magyar vállalkozók mögött is. A magyar gazdaságnak és mindenekelőtt a gazdaság szereplőinek, a vállalkozásoknak az európai integráción belül a jelenleginél erősebb kamarai rendszerre van szükségük, amely hatékonyabban tudja segíteni az egységes piacon való helytállásukat.

IRODALOM

- Andrási Z.* 1997: Szakmai szervezetek szerepe a gazdaságban. In: Kamarák az ezredfordulón. Gazdaság, vállalkozás, vezetés 1997/8–9. sz.
- Deák Sz.* 2002: Klaszter alapú gazdaságfejlesztés. In: Hetesi E. (szerk.): A közszolgáltatások marketingje és menedzsmentje. JATEPress, Szeged
- Enyedi Gy.* 2000: Globalizáció és a magyar területi fejlődés. Tér és Társadalom, 1. 1–10. o.
- Faragó L.* 2004: A közösségi (területi) tervezés szerepe a gazdaságfejlesztésben. In: Pálné Kovács I. (szerk.): Versenyképesség és igazgatás (tanulmányok a regionális versenyképesség igazgatási feltételeiről) MTA RKK, Pécs, 57–68. o.
- Farkas Gy.* 1997.: Kamarák és vállalati érdekképviseletek szerepe a magyar EU-integrációban. Európai Tükör. Műhelytanulmányok 27. Integrációs Stratégiai Munkacsoport

- Farkas Gy.* 2000: Kamarák és vállalkozói érdekképviseltek az integrációs felkészülésben. Osiris Kiadó, Budapest
- Fehérvári A.* 2000: Gazdasági kamarák szerepe a szakképzésben. Doktori értekezés. ELTE TTK, Budapest
- Grosz A.* 2005: Klaszteresedés és klaszterorientált politika Magyarországon – potenciális autóiipari klaszter az észak-dunántúli térségben. Doktori értekezés. PTE KTK, Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola, Pécs, 2005
- Horváth Gy.* 1998: Európai regionális politika. Dialog Campus Kiadó, Budapest–Pécs
- Horváth Gy.* 2003: Decentralizáció és partnerség az Európai Unió strukturális politikájában. Társadalom és Gazdaság 1. 169–187. o.
- Hrubi L.* 2002: Globalizáció és regionalizáció a gazdaságban – új regionális fejlesztési követelmények. In: Kassay J. (szerk.): A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. Válogatás a II. Székelyföld Konferencia előadásaiból. Székelyföld 2000 Munkacsoport, Csíkszereda, 31–48. o.
- Illés I.* 2001: Régiók és regionalizáció. Tér és Társadalom 1. 1–23. o.
- Kéri I.* 2006: Kamarai kaleidoszkóp. Dél-Dunántúli Gazdaság 1. 4–8. o.
- Kiss A.* 1994: A kereskedelmi és iparkamarák (gazdasági kamarák) szerepe a nemzetközi gazdasági kapcsolatok fejlesztése terén Magyarországon (külföldi kitekintéssel). Doktori értekezés. BKE, Budapest
- Koltai Z.* 2006: Városok versenyképessége. Doktori disszertáció kézirat. Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar Regionális Politika és Gazdaságtan Doktoriskola, Pécs
- Lengyel I.* 1999: Régiók versenyképessége. JATE Gazdaságtudományi Kar, Regionális és Alkalmazott Gazdaságtan Tanszék, Szeged
- Lengyel I.* 2006: A területi, regionális versenyképesség értelmezéséről. Területi Statisztika 3. 310–322. o.
- Raffay Z.* 2004: Az üzleti szolgáltatások szerepe a regionális fejlődésben. Doktori értekezés. PTE KTK, Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola, Pécs, 2004
- Számely G.* 1996: Vállalkozói érdekképviseltek és kamarák. Doktori disszertáció. BKE, Budapest
- Szigeti P.* 2003: Globalizáció és nemzetállami kormányzás. In: Lenkei G. (szerk.): Globalizáció. Európai Unió, Gazdaságpolitika. Stratégiai Füzetek 13. MeH Stratégiai Elemző Központ. Budapest, 51–78. o.

Kulcsszavak: gazdasági kamara, regionális versenyképesség, helyi gazdaságfejlesztés, partnerség.

Resume

The author chose a very timely problem as the subject of his paper. On the one hand, it is the institutionalization possibilities of the economy – playing a key role in territorial development – that are examined in the decision-making mechanism of territorial development. On the other hand, the issue of territorial competitiveness is integrated into the study, too. This article analyses an organisation that has been studied to a lesser extent so far and that will play a key role in the would-be new paradigm of Hungarian territorial policy.

This paper is built on a complex processing methodology, follows interdisciplinary approaches, amalgamates the results of organisational sociology, regional science and public administration science with the author's own research experiences. It is a good review of the situation of chambers, and seeks to answer whether the existing personal and physical conditions enable chambers to enhance territorial competitiveness.

The study provides useful arguments for the necessary reform of the economic chamber system, and the enhancement of territorial embeddedness.